

Živan Filippi: KORČULANSKI OBIČAJI I TRADICIJE

O korčulanskim običajima, vjerovanjima i tradicijama pisali su razni korčulanski i ini autori, na pr. Marinko Gjivoje, Petar Giunio, Vinko Foretić, Tomislav Macan, Mira Svoboda, Stjepo Ivancevic i drugi. Mi ćemo se u ovom prikazu ograničiti na najvažnije i pokušat ćemo, tamo gdje je to primjereno, učiniti usporedbe sa sličnim običajima u Hrvatskoj i u svijetu i objasniti dublji smisao nekih od njih. U svakom je slučaju korisno da ih na jednom mjestu okupimo i prenesemo mladim generacijama, ne samo da se ne zaborave već i da novi naraštaji steknu osjećaj za tradiciju, bez koje, kao što bi rekao engleski pjesnik T. S. Eliot nema ni individualnog talenta. Najvažniji i najpopularniji korčulanski običaji slijede liturgijsku godinu ili liturgijski ciklus, t.j. raspored crkvenih blagdana i razdoblja. Crkva ima svoj razrađeni ritual za sve te svetkovine, ali nas ovdje zanima vanjski izgled tih običaja onako kako su se oni manifestirali izvan crkvenih zgrada, u ambijentu korčulanskih štrada i pjaceta, gora i škoja.

NOVA GODINA

Početak ćemo s Novom godinom koja u raznim krajevima svijeta ima značenje početka novoga životnoga kruga, kada se zaboravljaju svi problemi i tegobe i kada se budi nada u bolje sutra. Slavljenje Nove godine jedan je od običaja koji se najviše održao s obzirom da je ne samo crkveni nego i državni praznik. U noći od Stare na Novu godinu bio je običaj da pred bogatom trpezom Korčulani pjevaju pjesmu sličnu kolediji:

Korčulani zlatna kito,
čestito vam mlado lito,
a vi nami da budete
lipe dare nam podajte,
Do sto lita da živite
mirmi, zdravi i bogati.

U drugoj polovici dvadesetoga stoljeća održao se običaj pjevanja "kanconete" na pjaceti sv. Justine u kojoj su na komičan način kritizirane sve negativnosti prošle godine. Pri tome se često znalo i pretjerati, jer dok je nekima bilo pitanje prestiža da ih se spomene u "kanconeti", pa makar i u podrugljivom kontekstu, drugi se nisu uvijek s tim slagali i "činili su muzun". Prije nego što bi se prešlo na novokomponirane kitice o događajima iz prethodne godine, pjevali bi se tradicionalni stihovi:

Ovi prvi dan godišća
svemu svitu mir navišća.
One noge od praščića
što su ostale od Božića
boje da hi nami date
nego da hi maška ukrade.
Oj ti slugo od fumara
ni ti doma gospodara,
donesi nam suha voća
da grizemo do ponoća.
Sira, masla, makaruni,
kobasice i klašuni.

Pasali smo priko rive,
vidili smo dosta ribe.
Pasali smo priko luke,
vidili smo dosta muke,
Pasali smo priko lokve,
vidili smo dosta smokve.
Dok smo našli vašu kuću
odrli smo svu obuću.

Ovdi van je jedan Toni,
dones'te mu pjat bonboni.
Ovdi van je jedan Marin
dones'te mu jedan cukarin.
Ovdi van je jedan Ivo
dones'te mu desno krilo.

Sve van raslo
sve van cvalo
po sve vike vika
Amen.

Kanconeta se danas završava općim slavljem uz prikle i vino, a nastavlja se balima u hotelu "Marko Polo".

Na prvi od godine djeca su starijima donosila naranče a oni su im darivali novčiće koje su utiskivali u naranče.

SVETA TRI KRALJA

Uoči sveta Tri kralja iz crkve je svaki vjernik nosio bočicu blagoslovljene vode i vršio blagoslov kuće gaštalda, tj. predsjednika bratovštine. Blagoslovljena voda služila je za zdravlje a i njom se škropilo mrtvacu. Svrha toga običaja vjerojatno je bila i istjerivanje zlih duhova jer se u mnogim dijelovima Europe dvanaesta noć ili Epifanija, kao posljednja od dvanaest mističnih dana nakon Božića, smatrala najpogodnijom za takvu ritualnu radnju. U Labruguiereu, kantonu u južnoj Francuskoj, sačuvala se slična tradicija u kojoj su stanovnici u predvečerje Tri kralja jurili ulicama praveći zaglušnu buku sa zvončićima i paleći baklje i svežnjeve pruča istjerivali duhove lualice i vragove iz grada.

Na taj dan dolazili su seljaci iz okolice u kuće Korčulana i koledali:

Došli smo van navistiti
Vodokršća dan čestiti
ko što ima da očisti
a ko nema nek se misli.

Tako bi Korčulani očistili ne samo svoj grad od zlih duhova već bi "počistili" i sve ono što se moglo pojesti u ne baš tako sitim vremenima.

MASKARADE

Od Sveta tri kralja do početka korizme, t.j. četrdeset dana prije Uskrsa kada kršćani počinju moliti i postiti pripremajući se za slavlje Uskrsa, vrijeme je poklada ili karnevala. To je vrijeme maskiranja i veselja kada se vlastiti identitet može zamijeniti bilo kojim drugim i kada popuštaju društvene norme i tabui, a završava spaljivanjem lutke na Zadnji dan karnevala ili, kako Korčulani kažu, Krnovala. U Hrvatskoj su se karnevalski običaji vrlo dobro očuvali, ali slične manifestacije poznate su širom svijeta od najdavnijih vremena. Poznati njemački pisac bajki i autor knjige "Njemačka mitologija" J. Grimm misli da europski Zadnji dan karnevala vuče podrijetlo iz novogodišnjeg festivala starih Slavena koji se slavio u ožujku.

Na početku slavljenja karnevala u Korčuli su se pjevali stihovi koji su se ponavljali na zadnji dan:

Krnoval se razboli
Testamenat je učini
Pa ga nose oko grada
Da ga vidi lipa mlada!

Za vrijeme karnevala pojedine družine ili "klape" maškara priređivale bi svake srijede, subote i nedjelje "bale" i to na nekoliko mjesta u gradu i pod Sv. Anton. Moramo imati na umu da je to bilo vrijeme kada

nije postojao Dom kulture niti velike hotelske sale, pa su se bali priređivali u pojedinim kućama koje su imale nešto veće dvorane a nazivale su se "kavalkine" (jahalice). Unutar gradskih zidina takve su prostorije bile u starom teatru, u dvorima Baničevića (u ulici što od trga pred katedralom vodi do polukružne kule); izvan gradskih zidina: u prizemlju kasnije sokolane, u stanu Milanovića na Puntinu Jurana, u Kondenara (kavalkina "tresi-mesi") i iznad današnje "Arule", zatim u Benderke u korti Beora, u stanu Antičića u Borku (pod imenom "Ježina") i u stanu Drušković-Ungar. Poslije drugog svjetskog rata bali su se uglavnom održavali u hotelu "Korčula" i u Domu kulture.

Pokladno veselje doseglo bi svoj vrhunac na predzadnji dan karnevala kada se održavala velika maškarada koja bi završila na Plokati s kolom. Dok su se mladje i srednje generacije veselile, stariji su tjeskobno gledali na to preveliko slavlje i u njemu vidjeli "kaštig božji" i predznak velikih nesreća. Ali mladarija bi na kraju ustanovila da je karneval prekratkotrajao. Zadnji dan (utorak) sve se završilo velikom svetkovinom blizu Rotonde. Tu bi se postavio podij za tribunal na koji bi se popeli suci, tužitelji i branitelji, te bi se pročitala optužnica (sentenca) u kojoj su se iznosili svi "falimenti", komični doživljaji pojedinaca, a na kraju bi karneval bio osuđen na smrt spaljivanjem. Da bi se dokazalo da je bio i "bonkulović", rasporili bi mu trbuh alatom od "čirurka" i u njemu našli pun kotao makaruna s pašticom. To bi se razdijelilo među vijećnike i odvjetnike, koji su pohlepno jeli iz "bukalina", a narod bi, po običaju, mogao samo gledati. Nakon što bi se dobro najeli i napili, odvučili bi "krnovala od slame" na Torjun od Svih svetih ili na Puntinu i tu ga zapalili.

Na čistu srijedu, sve bi se klape sastale na rivi. Donijeli bi sa sobom "feštune". Predvođena glazbom i narikačama, tobožnja pogrebna povorka krenula bi pod sv. Antun, gdje ih je, obično u Bosnić Tvrcu ili drugdje, dočekala "bakalarada", tako da ne počnu naglo postiti.

Generacije Korčulana dugo su pamtile karnevaladu iz 1902. godine, kada je jedne nedjelje u veljači klapa od pedesetak korčulanskih veseljaka priredila na rivi veliko "vjenčanje" koje je i ovjekovječeno na jednoj fotografiji. Mladenci su stigli uz pratnju glazbe kočijom. U kočiju su bila upregnuta dva bijela konja kojih je vlasnik bio Antun Depolo Piča, agent austrojskog Lloyda, koji se bio upravo vratio iz Odeze. Zanimljivo je napomenuti da su tu feštu zajednički organizirali tadašnji politički protivnici: narodnjaci i autonomaši.

Stara korčulanska brodograđevna tradicija ogledala se u pokladama u tome što su se u karnevalskim povorkama po ulicama i po Plokati na karima i kariolama vukle stare barke. U njima su bile pojedine klape, a na gradelama se pekla riba i jela na plokati ili rivi. Zalijevala se, dakako, dobrim vinom. Jedne godine prije prvog svjetskog rata izgradili su prigodom karnevala veliki model popularnog prvog korčulanskog parobroda "Prvi", podrugljivo zvanog "Šilo", pa su ga montirali na dva kara u namjeri da ga provozaju ulicama. Ali na raskršću ispred ondašnjeg dućana Garčine (na uglu prema Buculinu, još se vidi izbljudjeli natpis) brod je zakrčio prolaz, a masa je stvorila gužvu i metež, tako da je morala intervenirati i žandarmerija. Kada su jednog od organizatora počeli preslušavati, on se brzo obranio riječima: "Ništa ne znam što se vani događalo, ja sam bio makinista!".

Kada je nakon prvog svjetskog rata u Korčuli osnovan turistički ured, on je preuzeo brigu oko organizacije maskiranih plesova, a prihod od zabave išao je u uređenje mjesta za turističku sezonu. Na jednoj takvoj priredbi u ondašnjem hotelu "De la Ville" (današnjem hotelu "Korčula") bio je najavljen dolazak najvećeg sisavca na svijetu. I svi su napeto i radozno očekivali tko će se pojaviti. Konačno su u plesnu dvoranu dovukli u karjoli, zamotanog u povojima, s velikom čučom koja se završavala s mijehom - samog gradonačelnika. Tadašnji gradonačelnik težio je 130 kila. Da se namakne novac za unapređenje turizma i nasmiju sugrađani ni prvi građanin grada, član istaknute korčulanske obitelji, nije oklijevao izvrći se smijehu svojih sugrađana.

Maškarade su, s manjim ili većim uspjehom, i danas žive, ali mnogi se od nas sjećaju dana neposredno nakon drugog svjetskog rata, kada su one bile pravi događaj i kada je u njima učestvovalo cijelo mjesto. Legendarni "kralj od maškara", nedavno preminuli Nikša Lozica, imenovao je svoju "vladu od maškara", a u svojoj oporuci ustoličio je novoga kralja Pera Nolu I. Međutim, naredio je da se autokratska krnovalska monarhija pretvori u parlamentarnu monarhiju, a kralja ostavi s puno odlička a malo ovlasti. Tako je novi kralj od maškara, u proglasu od pred nekoliko dana, imenovao mandatara vlade od maškara Kladija Bojića Blablu.

Na kraju ovog odlomka o korčulanskim maškarama treba napomenuti da većina pokladnih izraza, predmeta i jela koja se pripremaju u pokladama počinju sa slovom "k", kao Korčula i Krnoval: karneval, kavalkina, kotiljun (vrsta plesa), konfeti, kalamuča, korijandoli, kana (klobuk od tvrde slame), kanotjera (cilindar), karoca, kar, kaporjun, kapobanda, kantadur, klašuni, klepetuša (sprava za stvaranje buke), krepajica, klapa, kontrapartija itd.

Uskršnji tjedan ili, kako ga Korčulani zovu "vela setemana", jedan je od središnjih događaja kršćanske liturgijske godine, a Kristovo Uskrsnuće predstavlja temelj katoličke vjere i donosi ljudskom rodu Radosnu vijest i Isusov dar spasenja. On se događa u proljeće kada se priroda budi iz svoga zimskoga sna, a po svojim konotacijama vegetativnoga rituala vuče svoje podrijetlo još iz Babilonije kada su semitski narodi obožavali boga Adonisa. Korčula je poznata po spektakularnom slavlju "Vele setemane", koje počinje u nedjelju od palama (Cvjetnica), kada se blagoslivljaju palme i grančice od maslina i ružmarina, koje se poslije postavljaju nad svetačke slike u spavaćim sobama i nad kućnim vratima. Kroz cijelu sedmicu bojadišu se jaja raznim bojama i ukrašavaju figurama. Djeca tuckaju jaja i kome jaje pukne taj je izgubio, a majke peku poznate korčulanske sirmice. Na Veliku srijedu, bratimi sve tri korčulanske bratovštine polaze ujutro rano na Soline do crkvice sv. Liberana na zavjetnu procesiju koja predstavlja i sjećanje na katastrofalni potres iz 1667. godine, a navečer je u crkvi sv. Marka večernja na kojoj se istjeruje Baraba uz urnebesnu buku crkvenog "barabana", za kojim se oglase razne male i velike "škrgutance", koje se tih dana mogu čuti po štradamama, dvorištima i pjacetama, na veliko zadovoljstvo male i velike djece. Korčulanska procesija Velikog petka, po svojoj spektakularnosti, nadmašuje mnoge crkvene povorke diljem svijeta, a u zadnjim desetljećima dvadesetoga stoljeća zabilježile su je i najveće europske i američke televizijske kuće. Bratimi sve tri bratovštine: Svih Svetih, Svetoga Mihovila i Svetog Roka u svojim originalnim nošnjama nose ogromne svijeće od čistoga voska (torce), cereferale, kandelabre, lampione, zvijezde, križeve i uz pjesmu starih crkvenih pjesama u ambijentu staroga grada stvaraju neponovljivi mistični ugođaj kako samima sebi tako i brojnim gledateljima. Sve se na kraju završava čašćenjem priklama i vinom u sjedištu pojedine bratovštine. A na Veliku subotu u 3 sata ujutro počinje procesija bratima odjevenih u tonige "priko gora", uz obavezne priklike pri povratku. Nedjeljna uskršnja misa i kraća procesija zaokružuju taj izuzetno bogati tjedan pun tradicionalnih značenja i doživljaja.

PRVI SVIBNJA

Dugogodišnji običaj Korčulana bio je tzv. Prvomajski uranak u prirodi s jelom i pićem. Ujutro prvoga svibnja gradom je svirala budnica, nosilo se stablo bora i cvijeće. Uoči prvoga svibnja mladići su donosili kitu cvijeća na prozore svojih odabranica, ali nitko ih nije smio vidjeti. Predveče su mladi premještali barke po gradu, lonce s cvijećem, mijenjali natpise na trgovinama, pa je bilo mnogo posla da se sve to kasnije stavi na svoje mjesto. Iako je to ujedno bio i državni praznik i to u trajanju od dva dana, podrijetlo prvosvibanjskih svečanosti nalazi se u vegetativnim ritualima koji predstavljaju simboličnu borbu između Zime i Ljeta. U Škotskoj, na primjer, poznat je Beltane festival, a u Švedskoj su bitku između zime i ljeta vodile dvije grupe mladića odjevene u primjerene odore od lišća. I taj običaj uranka u Korčuli se pomalo gasi.

PRESKAKANJE BALDAKINA

U zadnje vrijeme počeo se u Korčuli obnavljati stari običaj preskakanja vatre na "vižiju" sv. Ivana, 23. lipnja. Iako je taj prastari običaj, u skladu s našom kršćanskom tradicijom, vezan uz sv. Ivana Krstitelja, njegovo podrijetlo ide daleko prije početka naše ere. To je dan ljetnjeg solsticija ili Sunčeva prekretnica ili dugodnevice. Naši preci povezivali su tu prekretnicu i najviši sunčev sjaj s vatrom, pa su palili vatre krijesnice kao odraz sunčevog diska na zemlji. Običaj paljenja vatri krijesnica prevladao je od najsjevernijeg dijela Europe do najjužnijega, a mnogi su ga književnici uzeli kao prefiguraciju za svoja književna djela.

Korčulanska djeca kupila bi granje i grmlje, te mirisno smilje, složili bi ih na hrpu i kad krijesne prva zvijezda potpalili. To su radili čak i po kamenim pjacetama i ulicama i natječući se tko će preskočiti višu vatru "baldakina" zazivala sveca čiji je blagdan na osvit:

U ime svetoga Ivana
jur, jur, barba jur...!
zavnon Pero, zavnon Mate i tako redom

Ali kako nema ruža bez trnja, tako su i korčulanska djeca završavala svoje veselje gašenjem žerave

bosim nogama!

SVETI TODOR I MOREŠKA

Povezanost korčulanskog sveca zaštitnika i zaštitnog znaka Korčule, Moreške traje u višestoljetnoj tradiciji Korčulana, bez obzira na vankorčulansko podrijetlo Moreške. 29. srpnja poseban je dan u godišnjem ciklusu korčulanskih običaja i tradicija, koji počinje svečanom jutarnjom procesijom oko grada, a završava izvođenjem Moreške na drvenom podiju (palak) na rivi. U vrijeme između dva svjetska rata u Korčuli su dolazili mnogi trgovci, posebice iz Splita, pa su na obali, ispod Rotonde ili murve na Plokati prodavali razne stvarčice, čuruminke, prstene, narukvice, kutije za nakit i sl. U proslavu dana Svetoga Todora uključio se nakon svoga osnivanja 1930. godine i Korčulanski plivački klub koji je u poslijepodnevnim satima organizirao plivačka i vaterpolo natjecanja, a mladim Korčulanima najdraže je bilo natjecanje u maštilima u kojemu bi pobjednik dobivao veliku dinju za nagradu. Dugo se zadržao i običaj čašćenja u kući nove "bule", po koju su moreškanti dolazili prije nastupa.

U vrijeme procvata turizma Moreška se komercijalizirala, čime se djelomice izgubio neponovljivi doživljaj jedinstvenosti Moreške, ali je, s druge strane Moreška doživjela svjetsku slavu, jer su je vidjeli brojni turisti, kako u Korčuli tako i na njezinim mnogim gostovanjima po europskim središtima. Engleski književnik i putopisac Richard Webster u svom eseju "Korčula, Moreška i Šekspir" uvrstio je Morešku u velike svjetske spektakle, koji svojim arhetipskim slikama povezuju razne kulture i civilizacije, te raznovrsne folklorne i umjetničke žanrove.

DAN RIBARA

Dan ribara, koji se u zadnjih desetak godina potpuno ugasio, bio je vrhunac korčulanskih ljetnih škojadi, t.j. tradicionalnih nedjeljnih izleta na otoke Korčulanskog arhipelaga, uz ježine, pečenu ribu i crno vino. Održavao se u šezdesetim i sedamdesetim godinama prošloga stoljeća, a mnogi se čak i mlađi Korčulani još uvijek sjećaju razdragane atmosfere na Badiji, kojoj je prethodilo natjecanje u ulovu ribe, a svečanost se završavala općim slavljem i povratkom baraka u konvoju uz pjesmu "Iz škoja se vraćamo". Tom su korčulanskom običaju prisustvovali i brojni turisti koji su tada posjećivali Korčulu u neprekidnom trajanju od sedam mjeseci. Taj bi običaj svakako trebalo obnoviti jer je davao Korčuli izuzetno mediteransko obilježje, a u njemu je sudjelovala, možemo reći, cijela Korčula.

SVETI MARTIN

U Korčuli početak studenog nije značio sumornu jesen već topli završetak ljeta, tzv. Martinovo ljeto. U to vrijeme dolazila je i berba grožđa, koja se u novije doba pomakla gotovo mjesec dana ranije zbog novih tehnoloških dostignuća u pravljenju kvalitetnog vina. Korčulanskoj djeci, za razliku od njihovih roditelja koji su se okupljali uz dobru trpezu i još bolju kapljicu na zajedničke večere, kako u Korčuli tako i izvan nje,

više je bilo stalo do koledanja pred što je moguće više kuća. Noseći feralice i vreće za suhe smokve, naranče i druge darove, a kasnije sve više i novac, pjevali su tradicionalnu Martinovu pjesmu, u kojoj je vino imalo središnje mjesto, tako da je sveti Martin više sličio bogu Bakhu nego kršćanskom svecu. Uvidjevši tu svetačku raspojasanost, poznati korčulanski kanonik-pjesnik Andrija Alibranti spjevao je 1889. kompletnu alternativnu pjesmu o svetom Martinu. Međutim u korčulanskoj tradiciji zadržala se samo jedna njezina kitica:

Eto vječnom Bogu hvala:
lijepa noć nam je provala,
kada biskup Martin sveti
nebeskome Bogu uzleti.

Poznata korčulanska martinjska poslastica je "lojenica", neka vrst slatkoga kruha u kojemu se nalazi suho grožđe, orasi, lješnjaci, te razne mirodije i naročito loj, koji se u zadnje vrijeme često zamjenjivao mašću

ili maslacem.

SVETA KATA

Korčulanski koledari ubrzo nakon Svetoga Martina imaju prilike 25. studenoga čestitati Katama Katarinino. Sveta Katarina Sijenska, koju je papa Pavao VI. 1970. godine proglasio crkvenom naučiteljicom, a taj naslov od žena nose samo ona i Terezija Avilska, odigrala je veliku ulogu u crkvenoj povijesti. Svojim isposničkim životom i svojim svestranim duhom postala je primjer mnogim katoličkim vjernicima od 14. stoljeća nadalje. Korčulanska koleda za svetu Katu sažeta je u nekoliko kitica kao pučka pobožna priča o svetičinim otajnim zarukama:

Došli smo vam navistiti
Katarine krsno ime
jer bijaše Bogu mila
i njegova zaručnica.

Sada Kate nema doma,
u crkvi je, moli Boga.
Kada Kate dođe doma,
majka će joj govoriti:
"Kate moja, kralj te prosi,
od zlata ti krunu nosi."

"Jesam li ti majko rekla
prije neg' sam razum stekla,
da se neću uavati
ni za muža nikad znati;
niti muža Ludovika,
već Isusa zaručnika.

Isus me je rukovao,
zlatni prsten darovao.
Dao mi ga u raskoši
na desnoj ga ruci nosim."

A vi nami da budete
lipe dare sad podajte,
do sto lita da živite,
mirmi, zdravi i bogati!

Sve van raslo,
sve van cvalo
po sve vike vika.
Amen.

SVETA LUCA

Korčulanskoj djeci svakako je najdraži običaj darivanja za svetu Lucu, 13. prosinca. Uvečer se stavi "bičva" na uzglavlju od kreveta, a ujutro se s nestrpljenjem izvlače, manje igračke, bonboni, naranče itd. Kako bi blagdan svete Luce imao i odgojnu svrhu, djecu se plašilo da će im, ako ne budu dobra, sveta Luca donijeti šibu ili "krampusa" umjesto darova. Evo kako Tomislav Macan opisuje ovaj dječji blagdan u Korčuli:

"Kada uoči 13. prosinca zazvoni Zdrava Marija sa zvonika korčulanske prvostolnice, a veseli otac dominikanac zaljulja zvono na zvoniku crkve svetoga Nikole u pozdrav Kraljice neba, dječja se srca potresu: sveta Luca je ostavila raj i nakanila sići na zemlju. Stoga ajde brže bolje pomoliti se svetici,

objesiti čarapicu o postelju ili prozor, pa pod tople pokrivače u naručaj sanku. Kad grane 13., razbuđene oči korčulanske djece s velikom nadom i pomalo strahom pretražuju čarapicu i klikću: 'Donijela je, donijela sveta Luca!' Djeća su pjevala i posebnu pjesmicu na talijanskom:

Santa Lucia mamma mia
Porta bomboni in calza mia
Se la mamma non lanmete
Resta svode le calzete
Con la borsa del papa
Santa Lucia portera.

(Sveta Luce mama moja
Donesi bombone u mojoj čarapi.
Ako mama ne stavi
ostat će prazne čarape.
S novčanikom tate
Sveta Luca će donijeti).

KORČULANSKI BADNJACI

Duga povijest brodogradnje u Korčuli ostavila je svoj pečat i u slavljenju Badnjega dana i Božića. Brodograditelji bi po svojim naučnicima, djetićima, slali rodbini i prijateljima "badnjake", komade izrezana drva od smolaste borovine, okićena s tri grančice lovoričke. Dok su postojala otvorena ognjišta, "komini" domaćin bi predvečer naložio badnjak na oganj uz poseban obred: na nj se postave tri "prikle", zatim ga domaćin pospe žitom i polije vinom, pa s ukućanima izmoli Očenaš i potom djeca pojedu prikle, a odrasli ispiju vino. Svi su morali pomalo napiti iz iste čaše. Postojao je i običaj koledanja na Božić, koji se izgubio. Poslije obreda u crkvi pjevalo se:

Sva veselja, sve radosti
Bog dopusti ovom svanu (svanuću)
mir i pokoj, čast i brana
uživati do starosti.
Cjeliva ga majka diva
klanja mu se Josip stari
i pastiri nose dare.
Homo mu se mi klanjati
uzvišenom kao Bogu.

Treba napomenuti da je običaj paljenja badnjaka prastari hrvatski običaj. U Lombardi, na primjer, i danas se pale velike vatre po cijelom selu i oko njih se jedu prikle i ispija vino iz istoga "pota". Kršćanski običaj unošenja badnjaka u kuće vuče svoje podrijetlo iz pretpovijesnih vegetativnih svetkovina sa svrhom da se istjeraju štetočine iz polja, da žetva bude plodna i da žene rađaju. Zato su se još u samom početku ovih slavlja palile vatre po bregovima za vrijeme zimskog solsticija. Veći dio desete knjige svoje "Zlatne grane" Frazer posvećuje opisima paljenja tih zimskih vatri u staroeurpskim sredinama, posebice među Južnim Slavenima, te raznim popratnim običajima uz to. Blagoslov što ga pjevaju seljaci u švicarskom gorju Jura dok badnjak gori sažeto govori o svrsi tih svetkovina, a sličan je i blagoslovu korčulanskih brodograditelja:

Neka badnjak gori!
Da sve dobro uđe!
Da žene imaju djece
I ovce janjad
Bijeli kruh za svakoga
I vrč pun vina!"

BOŽIĆNI SVETI IVAN (ZABUNA KORČULANSKIH KOLEDARA)

U Korčuli je postojao starinski običaj koledavanja uoči blagdana svetoga Ivana evanđeliste, s obzirom da su se poganski hrvatski preci pokrtili na taj svečev blagdan (27.12.) i nazvali ga "Božićni sveti Ivan" ili "zimski sveti Ivan" za razliku od blagdana sv. Ivana 13. lipnja. Ali sudeći po koledi, Korčulani su zamijenili svetoga Ivana evanđelistu sa svetim Ivanom Krstiteljem, pa u koledi spominju pravog Božjeg krstitelja. Kako je ta koleda danas malo poznata korčulanskom puku, dajemo je u cjelosti jer je ona imala svoju dugogodišnju tradiciju.

Oj sveti Ivane, Božji krstitelju,
od strane Isusove prvi prijatelju.

Njemu mati stara biše,
mnogo lita imađaše.
Bi neplodna u mladosti,
a porodi u starosti.
Oj sveti Ivane...

Ode Ivan do Jordana,
voda rika tako zvana,
u njoj krsti Gospodina,
previšnjega Boga Sina.
Oj sveti Ivane...

Ka' se Ivan na svit rodi,
čudiše se svi narodi.
Njemu prvi Ivan biše,
kako sveto Pismo piše.
Oj sveti Ivane...

Sve vam raslo,
sve vam cvalo
po sve vike vika.
Amen.

OSTALI VAŽNIJI OBIČAJI

I do danas se sačuvala tradicija da Korčulani hodočaste na glavne crkvene svetkovine u obližnja mjesta na otoku: u Blatu na sv. Vincencu (28. travnja); u Čaru na Gospu od Čarskoga polja (sv. Jakov 25. srpnja); u Korčuli na Glavicu sv. Antuna Padovanskog (13. lipnja); u Lumbardu na sv. Roka (16. kolovoza), na Otok (Badiju) na asiško proštenje ili Perdun (2. kolovoza); u Pupnat na Gospu od sniga (5. kolovoza); u Račišće za Pomoćnicu Kršćansku (19. kolovoza); na Vrnik za Gospu od Škoja (2. srpnja); u Žrnovo u Prvo selo na Malu Gospu (8. rujna), u Postranu na sv. Roka (16. kolovoza i sv. Martina (12. studenog).

Kako je životni standard rastao tako su se prvotne isposničke manifestacije i skromna jela zamjenjivala veselijim raspoloženjem i bogatijom trpezom.

VJEROVANJA

U staroj Korčuli postojala su mnoga vjerovanja i ponašanja na koja se danas možemo smijati, ali ona su imala itekako važnu ulogu u duhovnom životu ljudi. Pored stvarnoga svijeta svakidašnjega života, te razrađenog crkvenog ceremonijala, postojao je i elaborirani svijet mašte i vjerovanja koji je u mnogome zamjenjivao naše današnje potrebe za umjetničkim djelima i drugim kulturnim dobrima. Još je

Korčulanski statut, u svojoj represivnoj funkciji kodeksa ponašanja zabranjivao vradžbine iako su one često imale i pozitivan učinak. I sama grčka riječ pharmakon od koje je nastala latinska pharmacia znači istovremeno lijek i otrov. A francuski sociolog Levi-Strauss u svojoj knjizi "Strukturalna antropologija" pokazao je na primjeru poroda jedne južnoameričke Indijanke, kako detaljno razrađen sustav vjerovanja u razna nadnaravna bića i duhove može imati terapijski učinak na roditelje.

Vještice

Još početkom 20. stoljeća Korčulani su vjerovali u vještice koje su tjerali izgovarajući pjesmicu:

Kuma, petak i subota
zgrčila te nedija
i subota rusajska
i uzanska misa
i božićna jutrnja.

Najpozantija "višćica" bila je teta Vičenca, kojoj su pjevali:

Eno ništo bilo
teti Vičenci krilo,
eno ništo crno
teti Vičenci rebro.
Eno ništo u škafetin
teti Vičenci lavatin.

A obrana od vještica sastojala se od okrenute kape naopako i pokazivanja rogova u džepu.

Mora

Mora je žena vještica koja sjedne čovjeku na prsa i noću ga guši. Ona se pretvara u mašku i u kokoš. Kako je sve istovremeno lijek i otrov, tako se i maška, koja može biti mora, umota u krpu i privije djetetu, kada se prestraši, na trbuh i straha mu odmah nestane.

Macići

Macići su mali patuljci u crvenim kapicama koji se spuštaju kroz dimnjak u kuću i krađu prikle. Kriju se po "fumarima" i kućišćima. Ljudi se njih ne boje ali im na Badnju večer moraju ostaviti malo prikala na prag od kuće, jer bi im se inače mogli osvetiti. Korčulani koji su živjeli izvan Sv. Nikole, koje se tada smatralo predgrađem, sve su tamošnje stanovnike nazivali macićima, pa je zbog toga znalo doći i do tuče. S. Castrapelli u svom članku "Nekoliko riječi o čakavštini" u časopisu Slovinac iz 1880. objašnjava riječ macić kao "dušu nekrštena djeteta koja se povampiri pa obnoć obilazi kuće, ogrebe kao mačka."

Tenjci

Tenjci su neka vrst gospodara macića, a macići su njihovi "alijeви", pomoćnici. Tenjci se ne ukazuju na danjoj svjetlosti nego se kriju po pećinama, a macići ih dvore, poslužuju i izvršavaju njihove zapovijedi.

Štringe

Štringe su zle vile. Igraju kolo po putovima i raskrscinama. Da ne naškode ljudima treba se dobro nakaditi. Ulje iz lumina koristilo bi se za mazanje protiv "štringarije". Kada su ribari iz korčulanskih sela išli na more odvrnuli bi rukav da ih štringa ne urekne. Isto tako su se protiv štringi palile tri sviće na Duhovsku subotu.

Babauko

Babauko je zli čovjek kojim se plaše djeca da će ih odvesti sobom ako budu zločesta.

Pogađanje spola djeteta

U vrijeme bez ultrazvuka korčulanske su se babe vračare morale dovijati na razne načine da pogode spol djeteta. Kada ptica dođe na prozor ženi koja treba roditi i cijuče, rodit će kćer, a ako pjeva rodit će sina. Isto tako ako joj je trbuh šiljast, bit će sin, a ako je okrugao bit će kći. Ako trudnoj ženi baciš maramu i ona je uhvati dlanom okrenutim nadolje, bit će sin, a dlanom nagore bit će kći.

Hrana i trudnoća

Kada trudna žena osjeti neki miris i poželi pojesti tu hranu pa se uhvati za koji dio tijela, tu će se djetetu pojaviti znak sličan hrani, npr. dinja, pršut, trešnja i sl. Nekada se u to tako snažno vjerovalo da je dolazilo i do abortusa ako se nije mogla ispuniti želja.

Budući suprug

Ako na blagdan sv. Ivana ujutro žena sretne nekoga muškarca, njegovim imenom zvat će se njezin budući muž. Ako ona želi znati koje će zanimanje imati njezin budući odabranik mora uzeti komad olova, baciti ga na vatru, otopljenog spustiti u vodu i dobit će razne oblike: čovjek koji sjedi znači činovnika, oblik broda znači pomorac, itd.

Gromovi

Gromove se može odagnati ako se u glačalo sa žeravom stavi tamjan i miris prođe po cijeloj kući, te ako se uzme pladanj sa žeravom i baci blagoslovljeno smilje (cmij) od Tijelova da gori i time se ide po cijeloj kući.

Ubod pčele

Kada te ubode osa ili pčela trljaj dobro to mjesto s tri različite trave, cvijećem ili crvenom krpom pa će ti odmah proći.

Štucavica

Štucavica se javlja kad te netko spominje. Zato treba popiti tri gutljaja vode, zatvoriti nos i pomisliti na određenu osobu pa će štucavica proći.

Meteor

Ako vidiš meteor kako pada moraš odmah izreći ove riječi:

Oj ti zvizdo koja letiš
podaj meni ono što želin
što očima vidin
da rukama činin

i želja će ti se ispuniti.

Želja za smislenim življenjem jedan je i od preduvjeta za očuvanje tradicija i običaja. Razna vjerovanja, ponašanja i postupci prisutna su u povijesti Korčule, a svojim bogatstvom oblika omogućavali su Korčulanima da žive što ljepšim i zanimljivijim životom. Stoga je i na novim naraštajima da ih očuvaju i dalje prenose jer će jedino u jedinstvu zbilje i mašte moći ostvariti svoje snove.

LITERATURA

- Tomislav Macan: *"Kroz život hrvatskih pučkih običaja u Korčuli"*, Dominikanska naklada "Istina", Zagreb - Maksimir, 1942.

- Marinko Gjivoje: "Narodni običaji", Otok Korčula, Zagreb 1969, str. 235-238.
- Marinko Gjivoje: "Narodna vjerovanja: bića kao ljudi", Zbornik otoka Korčule 2, Zagreb, 1972, str. 307-309.
- Stjepo Ivančević: "Naše stare maškarade", Zbornik otoka Korčule 2, Zagreb, 1972, str. 312-315.
- Mirjana Svoboda: "Vjerovanja i običaji u staroj Korčuli početkom 20. stoljeća", Rival, Rijeka, 1995, str. 215-223.
- Živan Filippi: "Uz antropološki esej Richarda Webstera: 'Korčula, moreška i Shakespeare'", Književna smotra, zagreb, br: 15/1973, str. 15-22.
- Živan Filippi: Sedam antropoloških struktura u suvremenoj književnosti, August Cesarec, Zagreb, 1985., str. 156-162.
- Claude Levi-Strauss: *Structural Anthropology*, Basic Books, New York, str. 186-205.
- James George Frazer: *The Golden Bough*, IX, str. 166.
- *ibid.*, IV, str. 222.
- *ibid.*, V, str. 236, 256.
- *ibid.*, X, str. 146.
- *ibid.*, X, str. 250